

Як выйсьці зь беларускага тупіка?

Europe is failing in Belarus

Hans-Georg Wieck

7 February 2007

У Беларусі прэзыдэнт Лукашэнка зь ягонай прэзыдэнцкай адміністрацыяй і залежнай ад яго выканаўчай і судовай уладамі дамінуе ў палітычным і грамадскім жыцці краіны. Ён пераследуе апазыцыйныя партыі і незалежныя масмэды і і дазваляе іх толькі як маргінальныя зьявы. Рэжым пагарджае эўрапейскімі крытэрамі дэмакратычнага ладу і правоў чалавека. У 1996-м Лукашэнка скасаваў дэмакратычную беларускую Канстытуцыю, а ў 2004-м пры дапамозе чарговага зьмянення Канстытуцыі стварыў сабе магчымасьць абірацца на пасаду прэзыдэнта неабмежаваную колькасць разоў.

Беларусь – адзіная краіна Эўропы, якая не зьяўляецца чальцом Рады Эўропы. Эўрапейскі Зьвяз і АБСЭ ў 1997-м увялі палітычныя і эканамічныя санкцыі супраць Беларусі і ўзнавілі іх пасля змадэляваных прэзыдэнцкіх выбараў у сакавіку 2006-га.

У 1997 г. у Менску была створаная Кансультацыйна-назіральная група АБСЭ, пакліканая спрыяць укараненьню дэмакратычных інстытутаў і назіраць за захаваньнем крытэраў АБСЭ што да дэмакратыі і правоў чалавека. Падчас сустрэчы на найвышэйшым узроўні кіраўнікоў і ўрадаў дзяржаваў АБСЭ ў лістападзе 1999 г. у Стамбуле прэзыдэнт Лукашэнка сваім подпісам пацьвердзіў перад міжнароднай супольнасьцю абавязак перайсьці да дэмакратыі.

Насуперак гэтаму Лукашэнка адмовіўся выконваць патрабаваньні ЭЗ што да дэмакратычных рэформаў і захаваньня правоў чалавека, асабліва ў палітычнай сфэры. Палітычная і грамадзкая апазыцыя безабаронная перад ягоным самавольствам і патрабуе больш, чым толькі дэкларацыйнай міжнароднай салідарнасьці і падтрымкі. ЭЗ і асобныя эўрапейскія ўрады падтрымлівалі праекты рэформаў, распрацаваныя місіяй АБСЭ ў Беларусі ў 1997–2001 гг., аднак пасля абмежаваньня мандату АБСЭ ў 2003 г. пазбавіліся магчымасьці працягваць гэтую падтрымку. Толькі част трансфармацыі і да рынкавай эканомікі ў постсавецкіх дзяржавах, выдаткоўваецца для праектаў у галіне дэмакратыі і правоў чалавека без удзелу беларускіх уладаў. З гледзішча палітычнай і грамадзкай апазыцыі, беларускай грамадзянскай супольнасьці і не хапае ня столькі эўрапейскай салідарнасьці з уцісканымі дэмакратычным і сіламі ў Беларусі, колькі эфэктыўнай матэрыялізацыі гэтай салідарнасьці ў рэальную падтрымку.

Гэтая крытыка справядлівая. У гэтым артыкуле я пакажу, якім чынам ЭЗ можа больш дзейсна, чым раней, і з прыцэлам на шырэйшую пэрспектыву выканаць свой палітычны абавязак – падтрымліваць дэмакратызацыю Беларусі. Перадумовай ёсць тое, што эўрапейская супольнасць дзяржаваў у значна большай меры, чым дагэтуль, павінна рабіць стаўку на супраць з грамадзянскай супольнасцю, а не на бяссплённы дыялёг з рэжымам Лукашэнкі, як даўней. Сфармуляванае шмат гадоў таму патрабаванне канцэптuallyна прадуманай, ініцыятыўнай падтрымкі палітычных мэтай грамадзянскай супольнасці Беларусі асабліва тычыцца тых дзяржаваў – удзельніц ЭЗ, якія дагэтуль праяўлялі нерашучасць і абмежаваную фінансавую і палітычную актыўнасць у яго рэалізацыі, хоць недахопу ў афіцыйных дэкларацыях салідарнасці з грамадзянскай супольнасцю і крытыцы рэжыму Лукашэнкі не было. Нягледзячы на сваю палітычную салідарнасць з мэтай апазыцыі ў Беларусі – як і ў іншых краінах Усходняй Эўропы – Эўрапейскі Звяз і бальшыня дзяржаваў-удзельніц дагэтуль аддаюць перавагу дыялогу з адпаведнымі рэжымамі, намагаючыся схіліць іх да істотных рэформаў і ў сферы правоў чалавека і дэмакратыі.

ПАДТРЫМКА ДЭМАКРАТЫІ ўВА ўСХОДНЯЙ ЭўРОПЕ: РОЛЯ КБСЭ/АБСЭ

Мэты дэмакратызацыі дзяржаваў Усходняй і Цэнтральнай Эўропы пасля крушэння камунізму задаваліся дакументамі Канфэрэнцыі па бясспецы і супраць ў Эўропе (КБСЭ) у сферы чалавечага вымярэння і правоў чалавека, падпісанымі ў чэрвені 1990-га ў Капэнгагене [1] і ў лістападзе 1990-га ў Парыжы [2].

У парыскай хартыі ўрады ўсходнеэўрапейскіх дзяржаваў заявілі пра сваю прыхільнасць да дэмакратычнага парадку і абавязаліся правесці адпаведныя рэформы. Хартыя рэгулюе асноўныя пытанні грамадзкага і палітычнага ладу, а таксама забеспячэнне правоў асобы ў грамадзянскай супольнасці. Дадатковы дакумент утрымлівае дэталі, напрыклад, пра арганізацыю Бюро па свабодных выбарах (з 1992-га – Бюро па дэмакратычных інстытутах і правах чалавека). Капэнгагенскі дакумент пра чалавечае вымярэнне КБСЭ ад чэрвеня 1990-га падкрэслівае, у шэрагу іншага, значэнне справядлівых і свабодных выбараў [3]. Аднак некаторыя дзяржавы былога СССР ня выканалі гэтага міжнароднага забавязання ці выканалі яго толькі фармальна. Міжнародныя назіральнікі за выбарамі маюць толькі абмежаваны магчымасці для фіксацыі магчымых парушэнняў парадку правядзення выбараў. Эфектыўны кантроль за ўсім выбарчым працэсам магчымы толькі шляхам стварэння мясцовай сеткі назірання за выбарамі. Такую сістэму з прычыны адсутнасці фінансавых і арганізацыйных перадумаў у постсавецкіх дзяржавах можна арганізаваць толькі з міжнароднай дапамогай. Падчас прэзідэнцкіх выбараў 2001 г. у Беларусі існавала разгалінаваная сетка незалежных мясцовых назіральніц-каў за выбарамі. Пасля Лукашэнкі адміністрацыйным і заканадаўчым шляхам пачаў сістэматычна звужаць іхнюю свабоду дзеянняў, зрабіўшы іхнюю дзейнасць практычна немагчымай.

Гэтак жа грунтоўна, як свабодныя выбары, у парыскіх і капэнгагенскіх дакументах разглядаюцца комплексы пытанняў “Дэмакратычны лад”, “Незалежнасць праўнай сістэмы”, “Абарона мяншыняў” і “Рынкавая эканоміка”. Роля АБСЭ ў падтрымцы пераходу да дэмакратыі за апошнія дзесяцігоддзі змянялася. Пры

пераўтварэнні КБСЭ ў сталую арганізацыю – АБСЭ зь яе Сталай радай – захаваўся прыцып кансэнсусу: рашэнні аб захадах АБСЭ могуць прымацца толькі са згоды ўрадаў краін-удзельніц, мінус адзін голас, а наймя краіны, якой датычыць пастанова. Таму калі ў асобных дзяржавах, перадусім ува Ўсходняй Эўропе, пачаўся палітычны, а значыць і афіцыйны супраціў дэмакратызацыі, АБСЭ і ейныя органы ў вялікай меры згубілі дзейздольнасць у гэтай далікатнай сфэры. Гэта прывяло да значнага зніжэння аўтарытэту і аслаблення здольнасці АБСЭ рэалізаваць уласныя рашэнні. Гэта павялічвае небяспеку таго, што Эўропа так і ня стане супольнасцю каштоўнасцяў і застанецца супольнасцю інтарэсаў. Палітычнай процівагай абмежавана дзейздольнай Сталай радзе стала Парлямэнцкая асамблея АБСЭ, на якой большынёй галасоў сапраўды прымаюцца крытычныя рашэнні аб парушэнні дэмакратыі ў асобных дзяржавах-сябрах. Ад 1992 г. АБСЭ, на жаль, вымушаная займацца пераважна антыкрызісным мэнэджмэнтам. Тым часам падтрымка дэмакратызацыі ўва Ўсходняй Эўропе адсунулася на задні плян.

ПРАБУКСОЎКА ДЭМАКРАТЫІ ЎВА ЎСХОДНЯЙ ЭЎРОПЕ

Палітычны рэжым Беларусі – не адзіны ўва Ўсходняй Эўропе, які намагаецца павярнуць назад працэс дэмакратычнай трансфармацыі і рэалізаваць канцэпты моцнай дзяржавы і кіраванай дэмакратыі. Пры такіх аўтарытарных сыстэмах у найлепшым выпадку апазыцыйным сілам дазваляюць легальна існаваць, але найчасцей іх пераследуюць. У Беларусі яшчэ выразней, чым у Расеі, праявілася тэндэнцыя да пабудовы нэасавецкай, аўтарытарнай паліцыйнай дзяржавы. Абраны ў 1994 г. на падставе дэмакратычнай Канстытуцыі Аляксандар Лукашэнка неўзабаве зрабіў усё, каб скасаваць падзел уладаў і ў лістападзе 1996 г. пры дапамозе змадэляванага рэфэрэндуму дабіўся прыняцця Канстытуцыі, якая канцэнтравала ўсю ўладу ў руках прэзідэнта дзяржавы. У 2004-м шляхам яшчэ аднаго рэфэрэндуму ён узаконіў магчымасць неабмежаванага паўторнага абрання асобы, якая займае прэзідэнцкую пасаду. Усе гэтыя гульні з Канстытуцыяй адбываліся з маўклівай згоды Масквы, тым часам як Запад – Эўрапейскі Звяз, Рада Эўропы, Парлямэнцкая асамблея АБСЭ, а таксама Злучаныя Штаты – увёў санкцыі супраць рэжыму Лукашэнкі і нагадаў пра неабходнасць ажыццяўлення сапраўдных дэмакратычных рэформаў грамадства і дзяржавы. Там, дзе перадусім дзякуючы дапамозе ЗША былі пабудаваныя эфектыўныя мясцовыя структуры назірання за выбарамі і адбыліся так званыя “каляровыя рэвалюцыі” – у Грузіі і Украіне, – сёння таксама назіраецца прабуксоўка з правядзеннем далейшых дэмакратычных рэформаў у дзяржаве і грамадстве. У Грузіі бяруць верх кланавыя групы, якія патрабуюць аўтарытарнага стылю кіравання, што з увагі на моцны ўплыў Расеі на працэсы ўнутры краіны ў пэўнай меры зразумела. Ува Украіне пасля пераканаўчай перамогі на выбарах прэзідэнта Віктара Юшчанкі ў снежні 2004-га новая Канстытуцыя, якая ўзмацняе правы парламэнту за кошт паў-намоцтваў прэзідэнта, стала тормазам дэмакратызацыі ў сфэрах заканадаўства, дзяржаўнай адміністрацыі і эканомікі. Пасля перамогі прарасейскіх сілаў на парламэнцкіх выбарах 2006 г. ува Украіне паўстала кааліцыя канфліктоўных палітычных сілаў, што робіць менш верагоднымі рэформы згодна з крытэрамі ЭЗ і больш верагоднымі – саступкі расейскім інтарэсам.

Пакуль няма падмацаванай надзеі на сяброўства ў ЭЗ і НАТО, дэмакратычныя і рынкава эканамічна арыентаваныя сілы ўва Украіне і іншых дзяржавах былога СССР

вымушаныя абараняцца, бо толькі гэтая пэрспэктыва – як праўдападобная альтэрнатыва іначай непазьбежнай прывязцы да Расейскай Фэдэрацыі і ў канцавым выніку стратэгічнай залежнасьці ад Масквы – можа даць неабходны стымул рэфармісцкім сілам унутры краіны. Шлях у Эўропу можа быць доўгі, аднак патрабуецца імаверны сыгнал аб тым, што сябры Эўрапейскага Зьвязу прызнаюць пояс краінаў паміж Балтыйскім і Чорным морамі, паміж Расейскай Фэдэрацыяй і сёньняшнімі межамі ЭЗ за дзяржавы, якія безумоўна змогуць стаць сябрамі ЭЗ пры выкананьні папярэдніх умоваў. Пагляд у гісторыю гэтых народаў падкрэсьлівае іх шматвекавую прыналежнасьць да заходнеэўрапейскага культурнага кола. Прабуксоўка ў дэмакратычнай трансфармацыі тлумачыцца перадусім нежаданьнем аўтарытарных рэжымаў уступаць на гэты шлях ці рэпрэсіямі супраць насельніцтва, якое пры іх адсутнасьці і зрабіла б хутчэй праходзіць, чым праўсходні выбар.

ЧАМУ ПРАБУКСОЎВАЕ ПАДТРЫМКА НЯМЕЧЧЫНАЙ ДЭМАКРАТЫІ ЎВА ЎСХОДНЯЙ ЭЎРОПЕ?

З пагаршэньнем пэрспэктываў пераходу да дэмакратыі амаль у ва ўсіх дзяржавах былога СССР нямецкія ўрадавыя агенцыі і ўстановы палітычнай адукацыі, у тым ліку палітычныя фундацыі, здаецца, прызналі сваё бяссьлілле. На жаль, можна канстатаваць, што яны амаль цалкам адмовіліся ад працы для ўсеабавай, канкрэтнай і сыстэматычнай падтрымкі дэмакратычных сілаў у ва Ўсходняй Эўропе.

Праграмы TRANSFORM фэдэральнага ўраду практычна завершаныя, дый так яны засяроджваліся пераважна, калі не выключна, на рэформе дзяржаўных органаў і нормаў заканадаўства [4].

Аўтарытэтны “Нямецка-расейскі форум”, у задачы якога ў ліку іншага ўваходзіць правядзеньне “Пецяўбурскага дыялёгу” грамадзянскіх супольнасьцяў, разглядаецца абодвума бакамі як форум для дыялёгу паміж арганізацыямі, якія падтрымліваюцца дзяржавай, і таму не надаецца на ролю круглага стала для грамадзкіх сілаў з рознымі інтарэсамі. Асобныя агенцыі займаюцца асобнымі праектамі ў рамках тэхнічнага супрацоўніцтва. Свабода дзеяньняў палітычных фундацыяў і НДА ў ва Ўсходняй Эўропе вагаецца ў межах, якія вызначаюцца іх уласнымі мэтамі, даступнымі ім сродкам і і той мерай, у якой адпаведныя рэжымы схільныя цягнуць іхную дзейнасьць. Нават праграмы гуманітарнай дапамогі, накіраваныя дапамогі ахвярам чэрнобыльскай катастрофы, у такой краіне, як Беларусь, сутыкаюцца з істотнымі цяжкасьцямі. Улады зь недаверам глядзяць на праграмы праваабарончых і іншых недзяржаўных арганізацыяў накіраваныя “Нямецка-расейскага абмену” ці падтрыманых царквой структураў накіраваныя “Дыяканічнай працы” (Diakonischen Werk) ці Renovabis. “Менскі форум”, які ўжо шмат гадоў праводзіцца Нямецка-беларускім таварыствам у фінансаваным Нямецкай Міжнародным адукацыйным цэнтры (Internationalen Bildungs- und Begegnungsttete, IBV) у Менску, хоць і адбываецца надалей, аднак беларускае Міністэрства замежных справаў сартуе нямецкіх удзельнікаў на пажаданых і непажаданых, адсейваючы непажаданых пры выдачы візаў, а само ўжо не бярэ ўдзелу ў форуме. [5]

Аднак праблема палягае таксама і ў НДА і фундацыях. Пасьля палітычных трансфармацыяў пачатку 1990-х гг. нямецкія палітычныя фундацыі так і не распрацавалі стратэгічнай канцэпцыі для выкананьня важных адукацыйных задачаў

у рамках падтрымкі дэмакратычных рэфарматарскіх сілаў у грамадзянскіх супольнасцях Усходняй Эўропы. Як правіла, яны робяць пунктавыя захавы, каб паказаць сваю прысутнасць, ствараць персанальныя сеткі і распрацоўваць дакументы для ўласнай ацэнкі падзеяў у гэтай частцы “супольнага дому Эўропы”. З увагі на маштаб задачы, якую трэба рашыць, гэтыя абмежаваныя мэты трэба прызнаць недастатковымі. Стратэгічная канцэпцыя павінна акрэсьліваць перспектывы гэтых краінаў на падставе супольных каштоўнасцяў, пацверджаных у 1990-м у Парыжы, прадугледжваць узгодненныя зь іншымі палітычнымі фундацыямі праграмы, нават супольныя ініцыятывы, і распрацоўваць інструменты, якія б дазвалялі сыстэматычна ўзмацняць яшчэ слабыя дэмакратычныя і грамадзкія сілы (мас-мэдыі, палітычнае кансультаванне, пабудова сетак назірання за выбарамі, разьвіццё міжнародных сувязяў). Недахоп стратэгічнай актыўнасці, напэўна, тлумачыцца таксама й тым, што палітычныя фундацыі не атрымлівалі маральнай і фінансавай падтрымкі ў справе распрацоўкі стратэгічнай, фінансава затратнай канцэпцыі падтрымкі дэмакратыі ўва ўсходняй Эўропе ані з боку фэдэральнага ўраду Нямецчыны, ані з боку нямецкага бундэстагу.

Накіды такой канцэпцыі для Беларусі на эўрапейскім узроўні ўжо былі зробленыя. Падчас маёй чатырохгадовай працы ў якасьці кіраўніка Кансультацыйна-назіральнай групы АБСЭ ў Менску я браў удзел у шматлікіх міжнародных канфэрэнцыях, арганізаваных заходнімі фундацыямі, дзе абмяркоўваліся праграмы для Беларусі і ў сфэрах дэмакратыі, правоў чалавека і адукацыі і ішоў абмен думкамі пра становішча на месцы. На іх прысутнічалі назіральнікі ад улады, часам таксама прадстаўнікі міністэрстваў ці амбасадаў, якія ажыццяўлялі праграмы супрацоўніцтва зь Беларуссю. Удзельнічалі асобныя прадстаўнікі палітычных фундацыяў. Распрацоўка стратэгіяў усебаковага кансультавання палітычных і грамадзкіх сілаў у Беларусі з мэтай даць новы імпульс пераходу да дэмакратыі знутры самога беларускага грамадства вялася і ў зьвязку зь дзейнасьцю Кансультацыйна-назіральнай групы АБСЭ ў Менску. Згадка пра іх ёсьць у заключнай дэкларацыі стамбульскай сустрэчы АБСЭ на найвышэйшым узроўні ў лістападзе 1999 г., якая была падпісаная таксама й прэзыдэнтамі Расейскай Фэдэрацыі і Беларусі. У гэтай дэкларацыі партнэрамі па дыялёгу зь беларускімі ўладамі называюцца канкрэтныя апазыцыйныя палітычныя партыі [6] – апазыцыя, якая пасьпяхова аб’ядналася ў Каардынацыйную раду для распрацоўкі лініі перамоваў. Праекты місіі АБСЭ фінансава падтрымлівалі некалькі ўрадаў, у тым ліку фэдэральны ўрад Нямецчыны. Пасьля таго як гэтая дзейнасьць АБСЭ ў канцы 2001 году пад ціскам Лукашэнкі была спыненая, падтрымка дэмакратыі і асабліва палітычнай апазыцыі ў Беларусі з боку фэдэральнага ўраду Нямецчыны, Эўрапейскага Зьвязу, палітычных фундацыяў у стратэгічным пляне была згорнутая. Ажыццяўляліся адно дробныя праекты маргінальнага палітычнага значэньня. Лукашэнку без праблемаў удалося разбурыць палітычную структуру апазыцыі ў Беларусі.

СУПРАЦА З АПАЗЫЦЫЯЙ ЗАМІЖ ДЫЯЛЁГУ З РЭЖЫМАМ

ЭЗ, фэдэральны ўрад Нямецчыны і бальшыня палітычных фундацыяў, намагаючыся ўжываць пакрокавую стратэгію для дасягненьня дэмакратычных рэформаў і адначасна палепшыць двухбаковыя дачыненні, зрабілі стаўку на дыялёг з

Лукашэнкам і апаратам ягонай улады. Новая стратэгія супрацы з апазыцыйнымі палі- тычнымі сіламі распрацаваная не была. На падтрымку грамадзянскай супольнасці выдзяляліся пэўныя сродкі, але на пярэднім пляне стаялі непалітычныя тэмы. Да 2006 г. гэтае палажэньне істотна не зьмянілася. Эўрапейская камісія да таго ж выкрасьлі іла Беларусь са сьпісу прыярытэтных краінаў для ажыццяўленьня праграмаў у сфэры дэмакратыі і правоў чалавека (да кастрычніка 2005-га). Тым ня менш, ЭЗ зьвяртаўся да беларускага рэжыму з заклікамі правесці дэмакратычныя рэформы, якія зрабілі б магчымай распрацоўку двухбаковых праграмаў супрацы паміж ЭЗ і Беларусыяй у рамках канцэпцыі эўрапейскай палітыкі добрасуседзтва (Europäische Nachbarschaftspolitik, ENP). Гэтыя заклікі, аднак, не атрымалі пазытыўнага рэзанансу. Ад пэўнага часу, тым ня менш, зьявіліся першыя ініцыятывы, скіраваныя на ўзмацненьне актыўнасьці палітычных фундацыяў і Эўрапейскай камісіі ў Беларусі, у якіх стаўка робіцца на падтрымку беларускай грамадзянскай супольнасці і супрацу з палітычнай і грамадзкай апазыцыяй. Пытаньне, аднак, палягае ў тым, ці стане гэты нерашучы пачатак чымсьці большым. Гэта цяжка спрагназаваць. У любым выпадку, ЗША надалей будуць уважаць нястачу дэмакратыі за нагоду для актыўнай падтрымкі апазыцыі, уцісканай у Беларусі.

Палітычная і арганізацыйная стрыманасьць эўрапейскай супольнасці дзяржаваў, магчыма, мае замежнапалітычныя прычыны. Важным чыннікам, безумоўна, ёсьць улік інтарэсаў Расейскай Фэдэрацыі. Разам з адсутнасьцю канцэпцый у фундацыях і чыноўніцкіх кабінэтах, безумоўна, пэўную ролю адыгрывае асьцярога, што падтрымка дэмакратыі ў Беларусі і іншых ўсходнеэўрапейскіх краінах можа абудзіць ілюзіі што да іх будучага сяброўства ў ЭЗ і істотнай фінансавай падтрымкі ўнутраных рэформаў. Некаторыя ўвогуле сумняюцца ў здольнасьці дзяржаваў былога Савецкага Саюзу перайсьці да дэмакратыі. Не зважаючы на міжнароднае забавязаньне правесці дэмакратычныя рэформы, якое ўзялі на сябе ўсходнеэўрапейскія дзяржавы, заходнія інстытуцыі не сьпяшаюцца, у выпадку адваротнай дынамікі ў асобных краінах, як, напрыклад, у Беларусі, наўпрост падтрымаць сілы палітычнай апазыцыі.

АДСУТНАСЬЦЬ КАНЦЭПЦЫІ ПАДТРЫМКІ ГРАМАДЗЯНСКАЙ СУПОЛЬНАСЬЦІ Ў БЕЛАРУСІ

У нас дамінуе мысьленьне ў дзяржаўных катэгорыях і ў катэгорыях міжнародных дачыненняў. Мысьленьне і актыўнасьць у катэгорыях грамадзкіх панаддзяржаў- ных структураў у сфэры дэмакратыі і правоў чалавека, наадварот, застаецца недаразьв ітым. Дэмакратычныя сілы, настроеныя крытычна да рэжымаў у Расеі і ў Беларусі, могуць лёгка ўспрыняць дагэтулешні дэфіцыт як нямецкіх, так і эўрапейскіх супольных канцэпцыяў як рэвэранс Эўрапейскага Зьвязу і дзяржаваў – сяброў ЭЗ, не ў апошнюю чаргу таксама й Нямецчыны, перад паноў- нымі ў Маскве і ў Менску аўтакратамі, як здраду дэмакратычных каштоўнасьцяў на карысьць палітычных ці эканам- ічных дзяржаўных інтарэсаў.

Было б пажадана, каб палітычныя фундацыі разам за круглым сталом грунтоўна разгледзелі б комплекс пытаньняў у справе сыстэматычнай падтрымкі дэмакратыі ў Беларусі і і дамовіліся б пра супольныя захады ў імя трывалай і дзейснай падтрымкі дэмакратыі. Іх абавязкова трэба ўзгадніць з урадам і парлямэнтам. Ці дапаможа гэта

распрацаваць канцэпцыю, якая заслугоўвала б такой назвы, канцэпцыю, якая была б заснаваная не на супрацы з уладамі адпаведнай краіны, а найперш з дэмакратычна настроенымі часткамі грамадзянскай супольнасці, застаецца адкрытым пытаннем.

Магчыма, ЗША лягчэй, чымся эўрапейскім суседзям Расеі і Беларусі, выкарыстоўваць уласны палітычны прэстыж і фінансавыя сродкі для палітычна і стратэгічна прадуманай падтрымкі грамадзянскай супольнасці ў Беларусі, ідучы тым самым на замежнапалітычныя і эканамічныя выдаткі, а таксама на рызыку выклікаць рэзкую крытыку з боку Масквы і Менску за ўмяшаньне ўва ўнутраныя справы краіны. Калі для ЭЗ і дзяржаваў – сяброў ЭЗ у іх палітычнай і фінансавай актыўнасці ўва Ўсходняй Эўропе найважнейшым ёсць набор абавязковых дэмакратычных каштоўнасцяў у “супольным доме Эўропе”, у выпадку ЗША значэнне маюць таксама і іншыя, а найма стратэгічныя мэты. Акурат дзеля гэтага самастойная эўрапейская палітыка ў справе падтрымкі дэмакратыі не павінна заставацца ў абсягу рыторыкі, але мусіць утрымліваць рэальныя дзеянні.

Круці ні круці, для палітычнай апазыцыі ў Беларусі збольшага галаслоўная салідарнасць уласных суседзяў у Эўропе і эўрапейскіх інстытуцыяў (ЭЗ, Рады Эўропы, Парлямэнцкай асамблеі АБСЭ) – балючы досвед. Здаецца, што нашыя лідэры палітычнай думкі і вызначальнікі палітычных рашэнняў вельмі мала на гэта зважаюць.

ПАДТРЫМКА ДЭМАКРАТЫІ ўВА ўСХОДНЯЙ ЭўРОПЕ А L'AMERICAINE I A L'EUROPYENNE

Падтрымка дэмакратыі Эўропай дагэтуль была арыентаваная на вынікі не ў кароткатэрм і новай, а ў доўгатэрміновай пэрспектыве. У артыкуле аб ролі палітычнай адукацыйнай працы і падтрымкі грамадзянскай супольнасці ў рамках падтрымкі дэмакратыі ўва Ўсходняй і Сярэдняй Эўропе Матыяс Фрайзэ канстатуе: Палітычная адукацыя займае асаблівае месца сярод інструментаў вонкавай падтрымкі дэмакратыі ў постсацыялістычных грамадзтвах Усходняй і Сярэдняй Эўропы. Калі спачатку праца замежных арганізацыяў засяроджвалася на кансультаваньні і ў сферы дэмакратычных выбарчых працэдураў, парадкаў і праўных сыстэмаў, а таксама палітычных партыяў, то самае позьняе з паловы 1990-х гг. у цэнтры ўвагі апынулася грамадзянская супольнасць. За гэтым стаіць наступнае прыпушчэнне: адных дэмакратычных інстытутаў і працэдураў ні ў якім выпадку не дастаткова для таго, каб ператварыць былыя аўтакратыі ў лібэральна-дэмакратычныя сыстэмы. Для гэтага трэба нашмат больш: палітычная культура, сфармаваная дэмакратычнымі каштоўнасцямі і спосабамі паводз інаў, якая надае легітымнасць новай дэмакратычнай сыстэме; моцная сыстэма аб'яднанняў і таварыстваў, на якую абапіраецца дэмакратычная кансалідацыя, а таксама высокая ступень грамадзянскай актыўнасці. І гэтага можна дасягнуць толькі з дапамогай палітычнай адукацыйнай працы [7].

Са зместам гэтага выказвання, у прынцыпе, можна пагадзіцца. Аднак трэба падкрэсліць, што паспяхова палітычная адукацыйная праца зь людзьмі і арганізацыямі іншых краінаў магчымая толькі праз дыялёг і не павінна адбывацца па накінутым зvonку, квазішкольным навучальным пляне.

ЗША, стварыўшы ў 1980-х гг. на дзяржаўныя сродкі фундацыю National Endowment for Democracy і такія ейныя агенцыі, як International Republican Institute (IRI) і National Democratic Institute for International Affairs (NDI), стварылі інстытут, пакліканы праз мэтаскіраваную падтрымку ўзмацняць у недэмакратычных дзяржавах свабодную прэсу, незалежнасьць праўнай сыстэмы, самастойныя палітычныя партыі, а таксама распрацоўваць дэмакратычныя канцэпцыі для грамадзянскай супольнасьці і для дзяржаўных органаў. Створаныя пры дапамозе гэтага інстытуту незалежныя агульнанацыянальныя сыстэмы назіраньня за выбарамі маюць вырашальнае значэньне для палітычнай барацьбы дэмакратычных сілаў у аўтарытарных краінах. З гэтай мэтай амэрыканскія арганізацыі прыцягваюць ува Ўсходнюю Эўропу таксама спэцыялістаў з Цэнтральнай і Паўднёвай Эўропы, і пакуль дасягалі пры дапамозе гэтых мэтадаў досыць паважных посьпехаў [8].

Вінфрэд Шнайдэр-Дэтэрс крытычна ацэньвае падыход нямецкіх палітычных фундацыяў, у параўнаньні да стратэгіі амэрыканскіх foundations, да праблемы падтрымкі дэмакратыі ўва Ўсходняй Эўропе:

Трэба самакрытычна прызнаць, што там, дзе ў выніку непрыхаванай пагарды да волі выбаршчыкаў канфлікт паміж аўтакратычным рэжымам і дэмакратычнай апазыцыяй набывае выбуховы характар і абстраецца да рэвалюцыйнай сытуацыі і, амэрыканскую канфрантацыйную стратэгію [падтрымкі мясцовых партнэрскіх іх НДА, апазыцыйных да рэжымаў, толькі ўмоўна легітымных з дэмакратычнага гледзішча] можна расцаніць як эфэктыўную, а скіраваную на кампраміс пазыцыю нямецкіх палітычных фундацыяў [г. зн. заклікі да супрацы паміж дзяржавай і няўрадавым сэктарам] хутчэй як апартуністскую. Гэта тычыцца падзеяў у Грузіі ўвосень 2003-га і ўва Ўкраіне ўзімку 2004-га. Перамогу спантаннага пратэсту там забясьпечылі навучаныя амэрыканскімі інстытутамі групы; нямецкія ж палітычныя фундацыі не адыгралі ніякай ролі [9].

З гэтай ацэнкай можна цалкам пагадзіцца. Пасьля пасьпяхоўных “каляровых рэвалюцыяў” ува Ўкраіне і Грузіі нямецкая Фундацыя Бэртэльсмана разам з амэрыканскай Open Society распрацавала ініцыятыву ў справе Беларусі, каб яшчэ да парлямэнцкіх іх выбараў у Беларусі ў 2004 г. і прэзыдэнцкіх выбарах у 2005-м схіліць ЭЗ да ініцыятыўнай палітыкі да тамтэйшай грамадзянскай супольнасьці. Аднак гэтая ініцыятыва ані ў ЭЗ, ані ў Бэрліне, ані ў палітычных фундацыях не прывяла да ўзмацненьня стратэгічнай актыўнасьці ў справе падтрымкі дэмакратыі ўва Ўсходняй Эўропе ці ў Беларусі. Былі распачатыя пэўныя дзеянні, напрыклад, падтрымка трансляваных на Беларусь радыё- і тэлепраграмаў і арганізацыя візытаў у ЭЗ беларускіх палітыкаў і адмысловых групаў. Апроч таго, Беларусь, як аўтару стала вядома зь неафіцыйных крыніцаў, была зноў уключаная ў сьпіс прыярытэтаў Эўрапейскай камісіі для праектаў у сфэры дэмакратыі і правоў чалавека.

Эўрапейскія структуры пачалі крытыкаваць аўтарытарны рэжым пасьля змадэляваных прэзыдэнцкіх выбараў у сакавіку 2006-га. Адпаведны розгалас быў у парлямэнтах і ўрадах дзяржаваў – сяброў ЭЗ. Мужным дэманстрацыям моладзі супраць фальсыфікацыі вынікаў выбараў была выказаная павага, крымінальны перасьлед дэманстрантаў, назіральнікаў за выбарамі і кандыдатаў на прэзыдэнта быў сурова асуджаны. Былі ўведзеныя санкцыі супраць галоўных асобаў кіроўнай сыстэмы. Але ў пошуках адказу на пытаньне, якім чынам можна дзейсна дапамагчы

перасьледаванай апазыцыі, амаль нічога не змянілася. Час падганяе, бо ў студзені 2007 г. адбудуцца выбары ў мясцовыя рады, і апазыцыя рыхтуецца да ўдзелу ў іх. Некаторыя з краінаў Цэнтральна-Ўсходняй Эўропы, у прыватнасці, Польшча і Літва, якія ня так шмат гадоў таму самі прайшлі праз палітычную вызвольную барацьбу, падштурхоўваюць эўрапейскія структуры да больш дзейных захадаў, а самі яны тым часам адкрыта супрацоўнічаюць з амэрыканскімі НДА.

АБСЭ НА ШЛЯХУ КАНФРАНТАЦЫІ ЗЬ БЕЛАРУСЬСЮ

У Беларусі Кансультацыйна-назіральная група АБСЭ з 1998 да 2001 г. мела мандат, які забяспечваў ёй досыць вялікую свабоду дзеяньняў [10].

На падставе разьдзелу пра Беларусь згаданай дэкларацыі прэзыдэнтаў і кіраўні-коў урадаў, прынятай на стамбульскай сустрэчы АБСЭ на найвышэйшым узроўні ў 1999 г., група здолела правесці шэраг важных захадаў для падтрымкі дэмакратыі. Вынікамі яе працы былі:

- арганізацыя разгалінаванай сеткі незалежных беларускіх назіральнікаў за выбарамі;
- дамоўленасьць з уладамі пра правядзеньне паміж уладамі і апазыцыяй перамоваў пра абмежаваную дэмакратычную рэформу пры падтрымцы місіі АБСЭ;
- утварэньне сталай “Кансультацыйнай рады апазыцыйных палітычных партыяў”;
- пастаянная падтрымка незалежных мас-мэдыяў;
- стварэньне тройкі па Беларусі з дэпутатаў Эўрапейскага парлямэнту і Парлямэнцкіх асамблеяў АБСЭ і Рады Эўропы;
- дамова паміж Эўрапейскай камісіяй, Бюро АБСЭ па дэмакратычных інстытутах і правах чалавека (ODIHR) і Кансультацыйна-назіральнай групай АБСЭ ў Беларусі пра праграму падтрымкі дэмакратыі з гадавым бюджэтам каля аднаго мільёна эўра.

Гэтыя захады часткова праводзіліся разам зь беларускім урадам. Нацыянальныя ўрады (напрыклад, Нямеччыны, Нідэрляндаў, Вялікай Брытаніі, Канады) выдзялялі на праекты фінансавыя сродкі.

Аднак гэтая пазытыўная дынаміка сышла на нішто пасля таго, як Лукашэнка ў 2001 г. даў зразумець эўрапейскім урадам, а таксама на Сакратарыяце АБСЭ, што тадышні кіраўнік Кансультацыйна-назіральнай групы АБСЭ ў Менску, амбасадар Вік, нібыта перавысіў свой мандат. Беларускай заяве пра парушэньне мандату запырэчыў толькі міністар замежных справаў ЗША на сустрэчы міністраў замежных справаў АБСЭ ў Бухарэсьце ў лістападзе 2001-га. Пасля таго, як АБСЭ пагадзілася на істотнае абмежаваньне мандату АБСЭ ў Беларусі, у студзені 2003 г. у Менск быў пасланы новы кіраўнік будучага бюро АБСЭ (OSCE Office).

Прычынай адмоўнага стаўленьня прэзыдэнта Лукашэнкі да місіі АБСЭ цалкам відавочна была пабудова сеткі мясцовых назіральнікаў за выбарамі. Гэтак, незадоў-

га да прэзідэнцкіх выбараў у спецыяльным выпуску дзяржаўнай газеты “Советская Белоруссия” тагачасны амбасадар ЗША Майкл Козак і кіраўнік місіі АБСЭ Вік былі публічна абвінавачаныя ў тым, што яны арганізуюць ня толькі назіраньне за выбарамі, але і паўстаньне ў вечар дня выбараў (9 верасня 2001 г.) [11].

ЯК ВЫЙСЬЦІ З ТУПІКА: ІНІЦЫЯТЫЎНАЯ ЭЎРАПЕЙСКАЯ ПАЛІТЫКА ШТО ДА БЕЛАРУСІ

ЭЗ, урады краінаў-сяброў, а таксама Рада Эўропы надалей рэалізоўвалі старую стратэгію, спрабуючы дамагчыся поступу ў дэмакратызацыі беларускай дзяржавы палюбоўным шляхам, праз дыялёг з Лукашэнкам. Адначасна працяг дзяржаўнага курсу на перасьлед апазыцыі і нават яго абвастрэньне ў зьвязку з выбарамі 2004 і 2006 гг. прымушалі і прымушаюць іх уводзіць новыя санкцыі супраць рэжыму, напрыклад, арыштоўваць рахункі і забараняць уезд чальцам ураду. Сёньня бюро АБСЭ ў Менску можа ажыцьцяўляць свае праекты толькі з дазволу рэжыму і незалежна ад яго можа толькі інфармаваць Сталую раду АБСЭ пра становішча ў краіне. Эўрапейскія структуры, у першую чаргу Сталая рада АБСЭ, ЭЗ і Рада Эўропы, самі сябе загналі ў палітычны тупік у справе падтрымкі дэмакратыі ў Беларусі. Яны апынуліся перад дылемай: альбо яны падтрымліваюць дыялёг з Лукашэнкам і дзеля іншых інтарэсаў адмаўляюцца ад практычнай рэалізацыі маштабных канцэпцый дэмакратычнай трансфармацыі ў Беларусі, альбо яны пасьлядоўна праводзяць канцэптуальна прадуманыя праграмы супольна з палітычнымі і грамадзкімі апазыцыйнымі і сіламі ўнутры грамадзянскай супольнасьці, рызыкуючы далейшым пагаршэньнем стасункаў зь беларускім рэжымам.

У Нямеччыне ані ў палітычных фундацыяў, ані ў навуковых інстытутах нахшталт Фундацыі навукі і палітыкі (Stiftung Wissenschaft und Politik, SWP) ці ў палітычных партыях не відаць намаганьняў выпрацаваць стратэгію сыстэматычнай і ініцыятыўнай падтрымкі палітычнай і грамадзкай апазыцыі ў Беларусі. Гэта ўсё яшчэ, здаецца, застаецца табу. У Нямеччыне ўрад і парламэнт, таксама як і палітычныя фундацыі і навуковыя інстытуты, па-ранейшаму маюць цьмяныя пярэчаньні супраць стратэгіяў, якія ажыцьцяўляюцца амэрыканскімі організацыямі пад дахам National Endowment for Democracy на падставе падпісанага 20 кастрычніка 2004 г. прэзідэнтам Бушам закону пра Беларусь (“Акт аб дэмакратыі ў Беларусі”), зацьверджанага амэрыканскім кангрэсам. На падставе прынятага ў 2004 г. рамкавага закону, ад жніўня 2006-га амэрыканскі кангрэс мае праект бюджэту памерам 40 мільёнаў амэрыканскіх даляраў на падтрымку дэмакратыі ў Беларусі ў 2007– 2008 гг.

Між тым Эўрапейскі Зьвяз і ягоныя дзяржавы-сябры вітаюць посьпехі эфэктыўнага ўнутранага назіраньня за выбарамі ў такіх краінах, як Грузія і Ўкраіна, пабудова і дзейнасьць якога шмат гадоў фінансава і ідэйна падтрымлівалася амэрыканскімі НДА. Эўропа вітала дэмакратычныя прарывы ў гэтых краінах і без сумневу вітала б такі пералом таксама і ў Беларусі, калі б амэрыканскія намаганьні і высілкі палітычнай апазыцыі ў Беларусі прывялі да посьпеху. Але пакуль намі не было зроблена нават дасьледаваньня спосабу дзейнасьці амэрыканскіх арганізацыяў і мэтадаў унутранага назіраньня за выбарамі ў краінах з аўтарытарнымі рэжымамі. Ніводная нямецкая палітычная фундацыя ніколі не распрацоўвала такога праекту для

Беларусія русі ці якой-небудзь іншай краіны Ўсходняй Эўропы. Вясной 2006 г. Эўрапейская камісія ўпершыню абвесьціла пра фінансаваньне ў гэтай сфэры праектаў, якія могуць праводзіцца НДА на тэрыторыі ЭЗ разам з партнэрскімі НДА ў Беларусі бяз згоды беларускага ўраду [12].

Бюро АБСЭ па дэмакратычных інстытутах і правах чалавека (ODIHR) у Беларусі і іншых постсавецкіх краінах доўга працівілася намаганьням Амэрыкі і НДА, якія хацелі распрацоўваць такія праграмы. Толькі ў 2002 г. бюро ўрэшце выдала дапаможнік для мясцовага назіраньня за выбарамі, які могуць выкарыстоўваць НДА ў Беларусі і іншых постсавецкіх краінах [13].

Эўрапейскаму Зьвязу трэба вызваліцца ад боязі нэгаўнай рэакцыі Расеі. Расея фармуе сваю палітыку да Беларусі, ня раючыся з ЭЗ ці асобнымі дзяржавамі – сябрам і ЭЗ, і такі ж прынцып павінен дзейнічаць таксама і для ЭЗ і ягоных дзяржаваў- сяброў. У Эўропе не павінна быць палітычных і ідэалогічных сфэраў уплыву Масквы ці Эўрапейскага Зьвязу. Каб беларусы змаглі вызначыць форму ўладкаваньня сваёй краіны на свабодных і справядлівых выбарах, грамадзянская супольнасьць Беларусі абавязкова павінна атрымаць простую дапамогу, якую ёй ужо даўно трэба было аказаць, ад афіцыйных структураў і праз каналы грамадзянскай супольнасьці. Каб палітычна дамагчыся правядзеньня такіх выбараў, ЭЗ у цэлым і ўрады краінаў – сяброў ЭЗ павінны адказаць на беларускі выклік распрацоўкай актыўнай стратэгіі і палітыкі, а не чакаць посьпеху амэрыканскіх намаганьняў з вычакальным скепсісам.

Варта жалю, што Эўрапейская Рада – урады дзяржаваў – сяброў ЭЗ – не дамовіліся пра супольную палітычную лінію ў гэтым пытаньні, супольную палітычную дактрыну супраць з грамадзянскімі супольнасьцямі ўва Ўсходняй Эўропе ўвогуле і ў Беларусі ўпаасобку, адпаведную прынятым АБСЭ крытэрам плюралістычных дэмакратыяў, праўнай дзяржавы і павагі да індывідуальных правоў чалавека. Прапановы ўсеабдымных праграмаў дзейнасьці ёсць. Яны выходзяць у ліку іншага з прыватных фундацыяў, напрыклад, з Фундацыі Бэртэльсмана і з зарэгістраванага аб'яднаньня “Права чалавека ў Беларусі”, а таксама зь літоўскага і польскага бакоў [14].

Але такія праграмы ў эўрапейскім кантэксце абмяркоўваюцца пераважна з тактычнага гледзішча. Ёсць гатоўнасьць штосьці рабіць, каб нешта даць перасьледаванай апазыцыі ў Беларусі, каб не выглядаць з зусім пустымі рукамі на тле больш дзейных амэрыканскіх праграмаў. Апроч таго, гэта паказвае схільнасьць Брусэлю паддавацца ціску перадусім палякаў і літоўцаў. Асобнымі захадамі ў рамках гэтых дзеяньняў сталася высыланьне сыгналаў, якое, аднак, збольшага застаецца бясплённым, бо гэтыя захады ёсць ня часткамі ўсеабдымнай праграмы, а толькі асобнымі часткамі пазла, складзенымі разам менш ці больш адвольна, бо яны ўзьнікаюць у выніку адкрытых прапановаў падтрымкі праектаў.

Радыё- і тэлепраграмы з замежжа, якія сягаюць ня ўсіх частак краіны, перадусім не прымаюцца ў Менску, хоць і ёсць добрым пачынам, але ў цэлым, тым ня менш, неэфэктыўныя. Пры дапамозе такой палітыкі немагчыма ўсталяваць даверлівыя дачыненні паміж прабеларускім лобі Эўразьвязу і дзяржаваў – сяброў ЭЗ і беларускімі палітычнымі і грамадзкімі апазыцыйнымі сіламі. Аднак гэта – асноўная

перадумова супольнай палітычнай стратэгіі.

Надышоў час стварыць такую эўрапейска-беларускую рабочую групу, задачай якой будзе выпрацоўка супольнай праграмы. На жаль, палітычныя партыі і нацыянальныя парламэнты Эўропы не патрабуюць ад урадаў ініцыятыўнай палітыкі і выдзялення структурам грамадзянскай супольнасці сродкаў, патрэбных для таго, каб эфектыўна падтрымліваць дэмакратыю ў Беларусі. Эўрапейскі Звяз мусіць падхапіць ідэю такой палітыкі, якія зыходзяць з Польшчы і Літвы, і ўключыць іх у эўрапейскую дактрыну “Свабодныя і справядлівыя выбары для Беларусі”. Эўропа ў Беларусі і падмачыла сваю рэпутацыю – ня стрыманае абяцаньне актыўна выступаць за дэмакратычныя рэформы ўва ўсіх частках Эўропы, якое было супольна дадзенае ў парыскай хартыі ў 1990 г. і ў дэкларацыі стамбульскага саміту ў 1999 г. Гэтую рэпутацыю трэба аднавіць.

ПАЛІТЫЧНАЯ ПРАГРАМА ПА БЕЛАРУСІ ДЛЯ НЯМЕЧЧЫНЫ І ЭЎРОПЫ

Для эфектыўнай падтрымкі дэмакратыі ў Беларусі патрэбныя дасведчаныя каардынатары на эўрапейскім і таксама на нацыянальным узроўні. Першым крокам такога каардынатора ў Нямеччыне магло б быць стварэнне каардынацыйнага органу, напрыклад, круглага стала нямецкіх палітычных фундацыяў і іншых арганізацыяў, якія маюць удзельнічаць у падтрымцы дэмакратыі. Дарма што палітычныя фундацыі маюць значны досвед у сфэры палітычнага дыялогу ў пераходных краінах, яны пакуль не распрацавалі амаль ніякіх дзейсных інструментаў скаардынаванай і доўгатэрміновай падтрымкі дэмакратычных структураў і грамадзянскіх супольнасцяў у такіх аўтарытарных краінах, як Беларусь. Гэтыя недахопы трэба выправіць.

Зыходзіць можна з досведу, атрыманага ў рамках шырокамаштабнай гуманітарнай дапамогі Беларусі пасля чарнобыльскай катастрофы 1986 г. Зыходным пунктам нямецкай праграмы па Беларусі магла б стаць падтрыманая федэральным урадам дзейнасць нямецкіх і беларускіх НДА, якія працай у сфэрах адукацыі, аховы здароўя, мясцовага самакіравання і рынкавай эканомікі маглі б спрыяць развіцццю грамадзянскай адказнасці і паляпшэнню якасці жыцця. Гэтую супрацу для развіцця праз грамадзянскую супольнасць можна толькі вітаць, але яна не заменіць таго, што павінна адбывацца ў супрацы з апазыцыяй у Беларусі на палітычным узроўні, канкрэтныя прыклады якой падаюцца ніжэй. Толькі такім шляхам у самой краіне могуць быць створаныя палітычныя перадумовы свабодных і справядлівых выбараў. Са зразумелых прычынаў у першую чаргу ў гэтым палітычным абсягу дзеюць амэрыканскія НДА. У сваёй працы яны абапіраюцца таксама на валянцэраў з краінаў Усходняй і Сярэдняй Эўропы, у тым ліку з Украіны, Славацыі і Польшчы. На думку беларускай апазыцыі, падтрымка, якую надаюць ЗША, уласна кажучы, ёсць тым, чаго чакалі ў першую чаргу ад Эўрапейскага Звязу і яго дзяржаваў-сяброў. Але дапамогі з гэтага боку – калі не лічыць адзінкавых захадаў асобных дзяржаваў – сяброў ЭЗ і кагерэнтнай праграмы Кансультацыйна-назіральнай місіі АБСЭ ў 1998–2001 гг. – не было.

Як можа выглядаць эўрапейская праграма падтрымкі дэмакратыі ў Беларусі? Дакумэнт з палітычнымі рэкамендацыямі Эўрапейскай рады ў справе падтрымкі

дэмакратыі ў Беларусі павінен утрымліваць наступнае. Трэба прызначыць упаўнаважанага ЭЗ па Беларусі, у абавязкі якога ўваходзіла б:

- кіраваньне фондам для падтрымкі дэмакратыі;
- стварэньне эўрапейскай кансультацыйнай групы па Беларусі;
- стварэньне групы прадстаўнікоў беларускай палітычнай і грамадзкай апазыцыі і яе кансультаваньне эўрапейскай групай;
- каардынацыя і ўхваленне праектаў у справе Беларусі;
- назіраньне за палітычнымі і грамадзкімі падзеямі ў Беларусі і іх ацэнка ў супрацы з Палітычным камітэтам ЭЗ;
- супраца зь міжнароднымі і нацыянальнымі няўрадавымі арганізацыямі (напрыклад, Amnesty International, International Helsinki Federation for Human Rights; палітычнымі фундацыямі ў Нямеччыне і ў іншых краінах);
- супраца з Радай Эўропы і АБСЭ, а таксама зь іншымі зацікаўленымі ў трансфармацыі Беларусі краінамі, а таксама
- ініцыяваньне дасьледаваньняў дэмакратычнай трансфармацыі ў Беларусі і дапамога беларускім мас-мэдыям.

Гэты пералік разнастайных задач у каардынатара наглядна адлюстроўвае складанасьць праблемы.

За якія канкрэтныя задачы трэба ўзяцца?

1. Трансьляцыя тэле- і радыёпраграмаў на расейскай і беларускай мове на даступных грамадзянам частотах, зона прыёму якіх ахоплівала б усю краіну; трансьляцыя найважнейшых праграмаў праз Інтэрнэт [15].
2. Падтрымка рэгіянальных і мясцовых газэтаў у Беларусі.
3. Стварэньне кансультацыйных органаў апазыцыі для сталых кансультацыяў з будучым эўрапейскім упаўнаважаным па Беларусі і ягонай кансультацыйнай групай. Для гэтага варта запрасіць важных прадстаўнікоў палітычных партыяў і супрацоўнікаў грамадзкіх арганізацыяў, а таксама палітыкаў, якія жывуць у эміграцыі.
4. Падтрымка распрацоўкі стратэгічных дакумэнтаў для будучыні Беларусі і для ўрадавых праграмаў.
5. Агульнаэўрапейскія інфармацыйныя кампаніі, прысьвечаныя Беларусі.
6. Выданьне інфармацыйных матэрыялаў пра падзеі ў Эўропе для Беларусі.
7. Падрыхтоўка грамадзянаў да ўдзелу ў выбарчай барацьбе / назіраньні за выбарам

i.

8. Падтрымка пабудовы ўнутранай сеткі назіральнікаў за выбарамі і апытальні-каў для правядзеньня экзыт-полаў (назіральнікі, юрысты, прэсавыя сакратары).

9. Правядзеньне міжнародных сустрэчаў спонсараў.

10. Стварэньне магчымасьцяў адукацыі ў Эўропе для беларусаў.

11. Дапамога асобам, якіх пераследуюць з палітычных прычынаў.

Калі ў будучыні беларускі аўтарытарны рэжым адкрыецца для сапраўднай дэмакратычнай трансфармацыі, супраць ўпаўнаважанага па Беларусі і ягоных кансультантаў можна пашырыць на прадстаўнікоў рэжыму і дзяржаўных структураў. У сёньняшніх варунках, аднак, большая частка названых тут дзеяньняў упаўнаважанага ЭЗ па Беларусі і ягоных кансультантаў пакуль мусіць адбывацца па-за межамі краіны, асабліва супраць з палітычнай і грамадзкай апазыцыяй.

Угрунтаваная на поўным даверы супраць павінна дазволіць беларускай апазыцыі і ў любы момант узяць на сябе палітычную адказнасьць за беларускі народ. Няма сэнсу спекуляваць размовамі аб тым, калі ў Беларусі адбудзецца доўгачаканая зьмена курсу. Важна, каб насельніцтву пастаянна паведамлялася поўная карціна сытуацыі і каб палітычная і грамадзкая апазыцыя была ў стане здабыць давер у краіне і аказалася дзейздольнай у вырашальны момант.

У сваю чаргу ад Эўрапейскага Зьвязу патрабуецца гатоўнасьць у любы момант неадкладна аказаць першую фінансавую дапамогу і дзейсную палітычную падтрымку. Тое ж датычыць Рады Эўропы і АБСЭ, а таксама нацыянальных урадаў і няўрадавых арганізацыяў.

Footnotes

1. Дакумэнт капэнгагенскай сустрэчы па чалавечым вымярэнні КБСЭ ад 29.6.1990; http://www.osce.org/documents/odhr/1990/06/13992_de.pdf search=%22DOKUMENT%20DES%20KOPENHAGENER%20TREFFENS%20DER%20KONFERENZ%20%3%9CBER%22.

2. Парыская хартыя, 21.11.1990; www.osce.org/documents/mcs/1990/11/4045_de.pdf search=%22charta%20paris%201990%20osze%20text%20deutsch%22

3. Капэнгагенскі дакумэнт пра чалавечае вымярэнне [Fn. 1], пункт I (6) ці I (7.7).

4. У рамках праграмы TRANSFORM, за выкананьне якой адказвае Фэдэральнае міністэрства эканамічнай супраць і разьвіцьця (Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung, BMZ), фэдэральны ўрад ад пачатку 1990-х гг. падтрымлівае пераход да рынкавай эканомікі і дэмакратыі ў Польшчы, Літве, Латвіі, Славаччыне, Расеі, Беларусі й Украіне. Праекты ў Эстоніі, Чэхіі, Славеніі і Вугоршчыне тым часам былі завершаныя.

Параўн. www.bmz.de/de/laender/regionen/europa_udssr/index.html j.

5. У апошнім "Менскім форуме" ўзяў удзел старшыня т. зв. савету рэспублікі Ўладзімер Канаплёў. – Рэд.
6. Дэкларацыя стамбульскай сустрэчы на найвышэйшым узроўні, 19.11.1999, пункт 22; www.osce.org/documents/mcs/1999/11/4050_de.pdf
7. Freise, Matthias. Demokratie-Bildung. Die Forderung der Zivilgesellschaft in Ostmitteleuropa // OSTEUROPA. 2005. № 8 (=Europa bilden. Politische Bildung zwischen Ost und West). S. 83–93, [тут] S. 83.
8. У 1999–2001 гг. місія АБСЭ ў Беларусі пабудавала – незалежна ад ЗША – аб'яднаную мясцовую сыстэму назірання за выбарамі, якая, аднак, пазней была зліквідаваная Лукашэнкавай адміністрацыяй.
9. Schneider-Deters, Winfried. Civil Diplomacy. Politische Stiftungen in Ost- und Ostmitteleuropa // OSTEUROPA. 2005. № 8 (=Europa bilden. Politische Bildung zwischen Ost und West). S. 107–123, [тут] S. 115.
10. Гл.: Wieck, Hans-Georg. Die demokratische Zivilgesellschaft – Alternative zum autokratischen Lukaschenko- Regime in Belarus // OSZE-Jahrbuch 2002. Herausgegeben vom Institut für Friedensforschung und Sicherheitspolitik an der Universität Hamburg. Baden-Baden, 2002. S. 243–262. [Яго ж]. 'Demokratieförderung in Belarus'. Eine harte NuЯ für die europäischen Institutionen // OSTEUROPA. 2002. № 7. S. 871–884.
11. Советская Белоруссия. 2001. 5 сентября.
12. Апісаньне праектаў EIDHR (European Initiative for Democracy and Human Rights) 2006.
13. International Standards and Commitments on the Right to Democratic Elections: A Practical Guide to Democratic Elections Best Practice. ODIHR.GAL/44/02/Rev.1. Warsaw. November 2002. www.osce.org/documents/odihr/2002/11/1510_en.pdf.
14. Efficiency First. Towards a Coherent EU-Strategy for Belarus. Выданьне Фундацыі Бэртэльсмана; [www.bertelsmann-stiftung.de/bst/de/media/Belarus_Recommendations_FINAL\(1\).pdf](http://www.bertelsmann-stiftung.de/bst/de/media/Belarus_Recommendations_FINAL(1).pdf). Выданьне зарэгістраванага аб'яднаньня "Права чалавека ў Беларусі": Deutschland, die Europäische Union und die Zivilgesellschaft in Belarus, 19.4.2006, www.human-rights-belarus.org/deutsch/aktuell/.Deutschland_Europaeische_Union_Zivilgesellschaft_Belarus.html. Hans-Georg Wieck: In Weissrussland ist Europa auf dem Holzweg // Internationale Politik. 2003. № 12. S. 65–68.
15. У гэтай сфэры ўжо тое-сёе робіцца, "Нямецкая хваля", напрыклад, перадае штодзённую кароткую праграму. Эўрапейская камісія даручыла бэрлінскай PR-агенцыі Media Consulta арганізацыю тэле- і радыё-праграмы. З Польшчы таксама перадаецца праграма пра Беларусь, якая, аднак, у першую чаргу разьлічаная на беларусаў, што жывуць у Польшчы. Тым ня менш, на гэты момант ахопліваецца толькі малая частка насельніцтва Беларусі.

EUROZINE

Published 7 February 2007

Original in **German**

First published in **Arche 1-2/2007**

Downloaded from eurozine.com (<https://www.eurozine.com/democracy-promotion-at-a-dead-end-2/>)

© Hans-Georg Wieck / Osteuropa / Eurozine